

**ÖĞRETMENLERİN COVID-19 SONRASI OKULA DÖNÜŞ SÜRECİNİ ONLINE
SESLİFOTO (OSF) YÖNTEMİYLE ANLAMAK**

Yakup SUBAŞI*

Öz

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin Covid-19 salgını sonrası başlayan eğitim-öğretim sürecine ilişkin algularını Online Seslifoto (OSF) yöntemiyle ele alan bu çalışmada amaç; (1) Covid-19 salgınından sonra yapılan eğitim-öğretimi zorlaştıran faktörleri bulmak; (2) zorlaştıran faktörleri ortadan kaldırmak için aktif savunuculuk yapmak ve (3) katılımcıların zorlaştıran faktörleri Ekolojik Sistemler Teorisinin hangi seviyesine atfettiklerini belirlemektir. Verileri toplamak için OSF yöntemi ve verileri analiz etmek için Online Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz yaklaşımı kullanılmıştır. Çalışmaya katılıp rıza gösteren 32 (10 kadın, 22 erkek) katılımcı bulunmaktadır. Çalışmada 6 tema (örnek olarak, öğrencilerin öğrenme kayıpları/ %34, n=11; uyum problemi %22, n=7; kaygı %16, n=5) bulunmuştur. Katılımcılar, salgın sonrası başlayan eğitim-öğretimde zorlaştıran faktörleri sırasıyla Ekolojik Sistemler Teorisinin şu seviyelerine atfetti; makrosistem (%47) mikrosistem ve, bireysel/içsel (%41), hepsi beraber (%32) ve ekzosistem (%22). Öğretmenlerin salgın sonrası yüz yüze eğitim-öğretimde karşılaştıkları en büyük zorlaştıran unsurun öğrenme kayıpları olduğu dikkate alınarak okullarda telafi eğitimlerinin yanı sıra bireyselleştirilmiş eğitim modelleri önerilmektedir. İkinci önemli bir zorlaştıran olan uyum problemi için akademik başarıyla beraber eğitim-öğretimin bütünlüğü gereği diğer yetkinliklere de (sorumluluk, sosyal uyum, iletişim vb.) aynı ölçüde önem verecek uygulamaların yeniden düşünülmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Online seslifoto (OSF), Covid-19, Ekolojik sistemler teorisi (EST), Öğretmen, Sosyal bilgiler.

**Understanding Teachers' Return to School Process After Covid-19 Through Online Photovoice (OPV)
Method**

Abstract

This Online Photovoice (OPV) study addresses the perceptions of social studies teachers about the education process that started after the Covid-19 pandemic. In this study there were three main objectives: (1) finding the factors that make the education after the Covid-19 pandemic difficult; (2) actively advocating to remove complicating factors (difficulties) and (3) determining to which level of Ecological Systems Theory (EST) the teachers attribute the complicating factors. In order to collect data OPV was used and to analyze the data Online Interpretative Phenomenological Analysis approach was used. In this study 32 (10 women and 22 men) teachers participated. Six main themes were found (e.g., students' learning losses or learning readiness, 34%, n = 11; anxiety, %16, n = 5). The participants attributed the complicating factors to Ecological Systems Theory levels as follows: macrosystem (47%), microsystem (41%), individual/internal (41%), all together (32%), and exosystem (22%). It is recommended to rethink the practices that will give equal importance to other competencies (values, skills, etc.) due to the integrity of education and training, along with academic success, for the individualization of compensatory education in order to eliminate learning losses, which is the biggest challenge for teachers, and the adaptation problem, which is another important challenge. In order to eliminate students learning losses, which is the biggest challenge for teachers, it is recommended to individualize make-up trainings and to rethink practices that will give equal importance to other competencies (responsibility, social cohesion, communication etc.) as required by the integrity of education and training as well as academic success for the adaptation problem, which is another important challenge.

Keywords: Online photovoice (OPV), Covid -19, Ecological systems theory, Teacher, Social studies.

* Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Gölpazarı MYO, Sosyal Hizmetler Bölümü, 11100 Bilecik, Türkiye. subasiyakup02@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0070-3112>

1. Giriş

Geride bıraktığımız yüzyıllık dönemle karşılaştığımızda toplumlarda bıraktığı önemli ve yıkıcı etkileri ile karşı karşıya olduğumuz bir olgu, hiç şüphesiz Covid-19 küresel salgındır. 2019 yılının Kasım ayında nedeni bilinmeyen çok sayıda Pnömoni, yaygın bilinen adıyla zatürre vakası, hasta sayısının hızla artmasıyla büyük bir salgına dönüşmüştür (He vd., 2020). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ, 2020), 07 Ocak 2020’de bu şikâyetlerin sebebinin yeni tip bir koronavirüs olduğunu (2019-nCoV) açıklamıştır. DSÖ verilerine göre oldukça kısa bir süre içinde dünyanın tamamına yayılmış olan Covid-19 vaka sayısı 2023 yılı Eylül ayı itibarı ile “yedi yüz yetmiş” milyondan fazla (770.085.713), ölüm sayısı ise 7 milyona (6.956.173) dayanmıştır (DSÖ, 2023). Covid-19 salgını kısa sürede küresel ölçekte yayılmış (Huang vd., 2020; DSÖ, 2020) ve çok ciddi ve beklenmedik biyolojik, psikolojik, sosyal, ruhsal ve ekonomik sorunlara yol açmıştır (Tanhan, 2020). Günlük yaşamın diğer birçok alanı gibi, Covid-19 süresince dünya çapında öğrenciler, öğretmenler ve eğitim kurumları üzerinde ciddi bir dönüşüm oluşmuş (Mailizar vd., 2020) ve bu dönüşüm beraberinde engel ve zorlukları da getirmiştir (Crawford vd., 2020). Covid-19 salgını ile ilgili online/uzaktan eğitim literatürü ele alındığında tüm dünya genelinde üniversiteler dahil bütün okul sistemlerinin bu duruma hazırlıksız yakalandığına ve daha önce hiç karşılaşılmayan zorlukların yaşandığına işaret edilmektedir (Lassoued vd., 2020; Liguori & Winkler, 2020; Nuere & Miguel, 2020). Tüm dünyayı etkileyen bu dönemde Türkiye’de de farklı önlemler alınmaya çalışılmış ve eğitimde farklı dönüşümler gerçekleştirilmiştir.

Türkiye Bağlamı

Tüm dünyayı hızlı bir şekilde etkisi altına almaya başlayan Covid-19’un 11 Mart 2020 tarihinde Türkiye’de görülen ilk vakasının ardından çok hızlı bir şekilde ülke genelinde salgınla mücadele edebilmek için birçok sektörü kapsayan önlemler alınmaya başlanmıştır. Bu kapsamda alınan önlemlerden biri de ülke genelinde tüm eğitim kurumlarında eğitim-öğretime kısa bir süreliğine ara verilme kararı olmuştur. Vaka sayılarındaki artış ve küresel ölçekteki kapanmalara paralel olarak da Türkiye’de de salgın sürecinde, 16 Mart 2020 tarihi itibarıyla uzaktan eğitime geçilmiştir. Bu kapsamda alınan tedbirlerle haftalık ders programları yapılandırılarak, EBA (Eğitim Bilişim Ağı) ile internet üzerinden ve TRT (Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu) ile televizyondan gerekli telafi eğitimi desteği sunulmaya başlanmıştır (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2020). Bu karar ile 18 milyonu aşkın öğrenci ve yaklaşık 900 bin öğretmen için uzaktan eğitim süreci başlamıştır. Daha sonraki süreçlerde EBA platformu üzerinden canlı ders, seyreltilmiş sınıflarda çevrim içi destekli yüz yüze ders süreçleri de hastalığın seyrine göre kullanılmıştır.

Her ne kadar dünya genelindeki birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de ilk fırsatta uzaktan eğitim sürecine geçilmiş olsa da bu eğitimlerin ne kadar verimli olduğu hem öğreten hem de öğrenenler açısından oluşturduğu avantaj ve dezavantajlar ise tam olarak anlaşılmış değildir. Bu etkinin tam olarak ortaya çıkması uzun yıllar alacak olsa da büyük bir enkaz bırakacağı muhtemeldir. Alan yazına bakıldığında Covid-19 salgını sürecinde eğitim-öğretim ile ilgili yapılan çalışmaların çoğunluğunun online/uzaktan eğitim ile ilgili araştırmalar (Bernatchez & Alecandre, 2021; Görgülü vd., 2022; Küçükakın vd., 2022; Sarı & Nayır, 2020) olduğu görülmektedir. Covid-19 salgını sürecinde yapılan çalışmaların online ve uzaktan eğitim ile ilgili olması bu sürecin olağan akışının getirdiği bir sonuçtur. Bütün dünyada yüz yüze eğitime ani olarak ara verilmesi, eğitimin sürdürülmesi için açık ve uzaktan eğitim zorunluluk hâline dönüşmüştür. Bu zorunluluğun getirdiği süreci anlamak ve kolaylaştırmak için çalışmalar yapılmıştır. Covid-19 salgınının seyrinin olumlu yönde değişmesiyle birlikte bütün dünyada aşamalı olarak eğitim-öğretim kurumlarının yüz yüze eğitim faaliyetlerine başladığı görülmektedir. Türkiye’de yüz yüze eğitim konusunda oldukça ısrarlı olmuş ve okulların en son kapatılması gereken kurumlar olması gerektiği her defasında vurgulanmıştır. Türkiye’de Covid-19 kaynaklı hiçbir okul kapalı bulunmayıp eğitim-öğretim faaliyetleri yüz yüze devam etmektedir (MEB, 2022).

Bu çalışmanın yapıldığı tarihte yapılan alan yazın taramasında salgın sonrası başlayan yüz yüze eğitim-öğretim sürecinde Türkiye’de öğretmenlerin yaşadıkları problemleri ele alan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Yapılan çalışmaların neredeyse tamamı salgın sürecinde yürütülen eğitim-öğretime yönelik öğretmen görüşlerini ele almaktadır (Çetin & Akduman, 2022; Durdu & Coşkun, 2023; İpekli & Titrek, 2022; Koşar & Bakır, 2022; Öztürk, 2023; Yapar vd. 2022; Yılmaz & Toker, 2022). Covid-19 salgını, öğretmenlerin online/uzaktan eğitime uyum sağlamalarını gerektiren benzeri görülmemiş zorluklar ortaya çıkarmıştır (Üstündağ, 2023). Yüz yüze eğitimden online/uzaktan eğitime geçişte öğretmenler birçok zorluk yaşadığı gibi uzun ve yıpratıcı salgın sürecinde yaşanan zorluklardan sonra yüz yüze eğitime geçişte de öğretmenlerin birtakım problemlerle karşılaşmaları kuvvetle muhtemeldir. Salgın sonrası yüz yüze eğitime geçiş hakkında öğretmenlerin öngörülerini ele alan çalışmalarda öğretmenlerin kaygıları tespit edilmiştir (Filiz & Gökmen 2022; Kaleli & Kahraman, 2022).

Diğer taraftan yapılan literatür taramasında salgın sonrası yapılan eğitim-öğretimde diğer önemli bir paydaş olan öğrencileri konu olan çalışmalara rastlanmaktadır. Bu çalışmaların neredeyse tamamı salgın sonrası başlayan yeni normalde öğrencilerin karşılaştıkları sorunları ele almaktadır (Alawajee & Almutairi, 2022; Bağdatlı & İpek, 2022; Başkan & Taş, 2022; İlyas vd., 2022; Uğurlu & Adıgüzel, 2022; Ünal, 2022; Yaşar, 2021; Wijaya & Weinhandl, 2022). Sosyal bilgiler dersi kapsamında yapılan çalışmalar da (Ezer & Aksüt, 2021; Seyhan, 2021; Uyar, 2020) yine öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının Covid-19 süresince gerçekleştirilen online/uzaktan eğitim süreçleri ya da yeni normal adı verilen sürece yönelik (Elçi & Tünkler, 2022) görüşlerini belirlemeye yöneliktir. Ancak salgının ağır şartlarından sonra başlayan yüz yüze eğitimde, öğretmenlerin nasıl bir süreçten geçtiğine ilişkin çalışmaların yetersiz olduğu açıktır. Söz konusu araştırmaların sonuçları dikkate alınarak bu çalışmada Covid-19 sonrası başlayan yüz yüze eğitim-öğretim sürecinde sosyal bilgiler öğretmenlerin yaşadıkları problemlerin neler olduğunun ortaya koyulması amaçlanmıştır.

Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Öğretmenler için pandemi sonrası başlayan yüz yüze eğitim-öğretimi zorlaştıran faktörler nelerdir?
2. Öğretmenler zorlaştırıcı faktörleri Ekolojik Sistemler Teorisinin (EST) hangi seviyelerine atfetmektedir?

2. Yöntem

2.1. Araştırma Deseni

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin Covid-19 salgını sonrası başlayan eğitim-öğretimde yaşadıkları zorluklara ilişkin algılarının incelendiği bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden Online Seslifoto (OSF) yöntemi kullanılmıştır (Tanhan, 2020; Tanhan & Strack, 2020). OSF; insanın duygu, düşünce ve deneyimlerini sözcükler, temalar, fotoğraf ve fotoğrafın hikâyesi aracılığıyla ortaya koymaya çalışan bir yöntemdir. Mevcut çalışmada geleneksel seslifoto yöntemi yerine OSF yöntemi benimsenmiştir. Bu çalışmada geleneksel seslifoto yerine OSF’nin tercih edilme nedeni, geleneksel seslifoto yönteminde 8 ile 13 kişiden veri toplanabilmekte ve katılımcılarla birden fazla görüşme zorunlu olmaktadır. Araştırmacı geleneksel seslifoto yönteminde katılımcılarla birden fazla görüşme gerçekleştirdiği için katılımcılar tarafsızlığını yitirmektedir. Geleneksel seslifoto çalışmalarına genelde az sayıda katılımcının katılabilmesi ve sabit bir yer ve zaman da bunu daha da zorlaştırabilmektedir. Bunlara ek olarak, geleneksel seslifotoda analizler genelde az sayıda katılımcının sonuçlarına göre yapılmakta ve bu da sonuçların geçerliliğini etkileyebilmektedir (Foster-Fishman vd., 2005; Tanhan, 2020; Tanhan & Strack, 2020). Geleneksel seslifotonun bu dezavantajları dikkate alarak bu çalışmada OSF yöntemi benimsenmiştir. Bu çalışmada da sosyal bilgiler öğretmenlerinin Covid-19 salgını sonrasında

karşılaştığı zorluklar ele alınarak zorlaştırıcı unsurlar belirlenmeye çalışılmıştır. Bu zorlaştırıcı faktörleri ortadan kaldırmak için de aktif savunuculuk yapmanın nasıl sağlanması gerektiği ve katılımcıların zorlaştırıcı faktörleri EST'nin daha çok hangi seviyesine atfettikleri ortaya konmak istenmiştir.

2.2. Çalışma Grubu

Çalışmanın örneklemini Türkiye'nin farklı illerinde devlet okullarında görev yapan 32 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. 32 öğretmenin 22'si erkek ve 10'u kadından oluşmaktadır. Öğretmenlerin katılımı için gelişigüzel ve kartopu örnekleme tercih edilmiştir. Çalışmaya katılan katılımcıların yaş durumları; 13'ü 30-35 yaş arası, 8'i 35-40 yaş arası, 5'i 40 yaş üstü, 4'ü 25-30 yaş arası ve 2'si 25 yaş altı şeklindedir. Katılımcıların 13'ü 5-10 yıl arası, 7'si 1-5 yıl arası, 6'sı 15 yıl üstü, 6'sı 10-15 yıl arası görev yapmaktadır. Katılımcıların 23'ü evli ve 9'ü bekadır. Katılımcıların 28'i lisans, 4'ü yüksek lisans mezunudur. Sosyoekonomik statü açısından öğretilerin 20'si orta, 8'i düşük ve 4'ü iyi gelirli olarak bildirmiştir. Katılımcıların 24'ü Covid-19 tanısı almış ve 8'i almamıştır.

2.3. Araştırma süreci

Araştırmacı alan yazın taraması yaparak Covid-19 salgınıyla ilgili araştırmalarda ele alınan araştırmaların sonuçlarını çeşitli açılardan incelemiştir. Yapılan araştırmalarda, üniversite öğrencilerinin (Doyumgaç vd., 2021; Tanhan, 2020), öğretmenlerin (Alawajee & Almutairi, 2022; Bağdatlı & İpek, 2022; Başkan & Taş, 2022; Uğurlu & Adıgüzel, 2022; Wijaya & Weinhandl, 2022) ve diğer paydaşların (Tanhan vd., 2020) birçok sorunla karşı karşıya kaldıkları sonuçlarına ulaşılmıştır. Kapsamlı alan yazın taramasından sonra araştırmacı ilgili çalışmanın örneklemini "Sosyal Bilgiler Öğretmenleri" ile sınırlandırmıştır. Çalışmanın örnekleme belirlendikten sonra araştırmacı etik kuruldan etik kurul izni almak için gerekli formları doldurarak çalışma için etik kurul izni almıştır. Bu çalışmanın önemli bir amacı olan "zorlaştırıcı faktörleri ortadan kaldırmak için aktif savunuculuk yapmak" amacını gerçekleştirmek ve çalışmanın bütün süreçlerini beraber yürütmek için bir ekip oluşturulmuştur. Bu ekip ile çalışmanın Topluluk Temelli Katılımlı Araştırma (TeTKa) grubu oluşturulmuştur. TeTKa araştırmacıların bireyler, gruplar, topluluklar ve kurumlarla iş birliği yaparak toplulukların sorunlarını çözmek ve daha iyi olmalarına katkı sağlamak için iş birliği yapmaya dayalı alternatif bir araştırma paradigmasıdır (Tanhan & Strack, 2020). Çalışmada ortaya çıkacak zorlaştırıcı faktörlerin ortadan kaldırılması veya azaltılması için TeTKa grubu aktif sosyal savunuculuk yapmaktadır. Daha önce TeTKa grubunun kullanıldığı çalışmalarda önemli sonuçlar elde edilmiştir (Tanhan & Francisco, 2019; Tanhan & Strack, 2020). Bu çalışmada TeTKa grubu, çalışmayı yürüten araştırmacı, çalışmaya ilgi duyan ve çalışmaya gönüllü olarak ortak olmak isteyen öğretmenler, OSF tekniğini kullanan akademisyenler ve sosyal bilgiler eğitimi alanında çalışan akademisyenlerden oluşmaktadır. Tüm araştırma süresince bu ekip ile beraber kararlar alınmış ve süreç yönetilmiştir. Verilerin analizinde ise TeTKa grubundan, çalışmayı yapan araştırmacı, 2 öğretmen ve OSF tekniğine hâkim bir akademisyen görev almıştır. İlgili çalışmanın verileri online ortamda Google Form aracılığıyla toplanmıştır.

2.4. Veri Toplama Araçları

Çalışma için içinde etik kurul izin formu bulunan, çalışmada ihtiyaç duyulan demografik sorularında bulunduğu bir online form geliştirilmiştir. Bunların yanında geliştirilen online form, bir video, MP4 formatında bir ses dosyası ve yazılı dokümanları da içermektedir. Geliştirilen online formdaki belgeler Tanhan ve Strack (2020) tarafından geliştirilen OSF tekniğinin, Tanhan (2020) tarafından uzman kişi ve öğrencilerin görüşleri alınarak Türkçeye uyarlanan versiyonunu içermektedir. Aynı bilgileri içeren ses dosyası, video ve yazılı dokümanlar OSF'ye nasıl katılacağı hakkında katılımcılara bilgi vermektedir. Çalışmada aynı şeyi üç farklı formatta sunmaktaki amaç katılımcıların ankete katılmasını kolaylaştırmaktır. Diğer bir ifade ile katılımcıların sahip oldukları imkânlar

nispetinde çalışmaya katılımlarını sağlamaktır (örneğin, görme engelli bir katılımcı için ses dosyası oldukça kullanışlı olabilir).

Kişisel Bilgi Formu: Kişisel bilgi formunda katılımcıların yaşı, bulunduğu şehir, medeni durumu, eğitim düzeyi, ekonomik durumu vb. demografik bilgiler sunulmuştur. Katılımcılar ekonomik düzeyinde gelir kaynağı sorulmamış, onların kendilerini algıladığı düzeye göre (düşük, orta, yüksek) derecelerinden birini işaretlemeleri istenmiştir.

Online Seslifoto (OSF) Basamakları:

Çalışmanın amacına, problemine ve ele alınan konunun bağlamına uygun şekilde kullanılabilen OSF esnek bir yöntemdir (Doyumğaç vd., 2021; Tanhan ve Strack, 2020). Bu araştırmanın amacı ve problemine bağlı olarak çalışmada takip edilen OSF adımları aşağıda verilmiştir.

Adım 1: Bu basamakta çalışmaya katılanlardan salgın sonrası eğitim-öğretime ait düşünceleri, kendileri için eğitim-öğretimi zorlaştıran en önemli faktörleri düşünmeleri istenmiştir. Katılımcılara, faktörlerin sayısının en az 1 en fazla 3 olması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca katılımcılardan her bir faktör üzerinde düşünmeleri ve bunlardan da en önemlisini seçmeleri istenmiştir.

Adım 2: Katılımcılardan bu aşamada önceki adımda belirledikleri en önemli faktörü temsil edecek fotoğraf karesi çekmeleri istenmiştir. Katılımcılardan kendi iradeleriyle çekip karar verdikleri fotoğrafı sisteme yüklemeleri istenmiştir. Katılımcılara en fazla bir fotoğraf karesini seçebilecekleri açıklanmıştır. Katılımcılardan bir fotoğrafın istenmesinin nedeni, tek bir fotoğraf üzerinden duygu, düşünce ve deneyimlerini açıklayabilmesini sağlamaktır (Tanhan & Strack, 2020). Katılımcıları korumak ve çalışma sonuçlarının geçerlik ve güvenilirliği için fotoğrafta hiçbir kişisel bilginin yer almaması gerektiği uyarısında bulunmuştur.

Adım 3: OSF'nin en önemli adımlarından biri katılımcıların kendi bakış açılarına göre yazacakları ve seçtiği fotoğraflara eşlik edecek hikâyeyi anlatmalarındadır. Her ne kadar bir fotoğraf karesi çok şey anlatsa da fotoğraf karesiyle ilgili katılımcının hikâyesi ve yorumu o kareyi daha anlamlı kılmaktadır. Katılımcılardan söz konusu fotoğraf karesiyle ilgili hikâyesinin anlatılmasının istenmesi, tam anlamıyla bilinmeyen yaşantı ve hikâyeleri ortaya koymaktır. Dolayısıyla bu adımda katılımcının kendi duygu, düşünce, yaşantı ve hislerini anlaması açısından fotoğrafa eşlik edecek hikâye/yorum önem taşımaktadır. Çalışmada katılımcı ve diğer insanları korumak, saygı duymak ve çalışmanın geçerli ve güvenilir olmasını sağlamak için hikâyede kişisel bilgilere yer verilmemesi gerektiği uyarısında bulunulmuştur. Tanhan ve Strack (2020) yaptıkları çalışmada, hikâye yazma sürecinde katılımcıların daha kolay cevap vermeleri ve daha anlamlı yorumlar yapmaları için Wang ve Burris (1997) tarafından geliştirilen seslifoto sorularını değiştirerek söz konusu OSF'ye yeni sorular eklemiştir. Araştırmada Tanhan ve Strack'in (2020) geliştirdiği OSF'deki sorular sorulmuştur. Tanhan ve Strack'in (2020) geliştirdiği altı OSF sorusunun rahatlıkla hatırlanması için dikkatlice Türkçeye tercüme edilmiş ve bu altı sorunun anahtar kelimeleri seçilerek bir kısaltma yani akronim meydana getirilmiştir. Bu kısaltma **GÖZSAN** olarak adlandırılmıştır. Buradaki amaç, katılımcıların **GÖZSAN** sorularını kolayca takip ederek hikâyelerini yazmalarını sağlamaktır. Katılımcıların OSF formunu doldurmaları için **GÖZSAN** soruları şöyledir:

1. Fotoğrafta Covid-19'dan sonra yüz yüze yürütülen eğitim-öğretimi zorlaştıran ne "G"örüyorsunuz?
2. Fotoğrafta neler "O"luyor (fotoğrafi kısaca anlatın/betimleyin)?
3. Fotoğrafta olanların si"Z" (bireysel veya bir topluluk) ile nasıl bir ilişkisi var?
4. Bu zorlaştırıcının oluşmasını "S" ağlayan ne?
5. Fotoğrafi alırken ve şu anda bunları yazarken ne y"A"şyorsunuz (his, duygu, düşünce)?

Bu zorlaştırıcı, fotoğraf ve yorumu düşündüğünüzde bu konuda hepimiz (öğretmenler, yöneticiler, araştırma ve hizmet kuruluşları, vd.) “N”e yapabiliriz?

Adım 4: Bu adımda katılımcıdan, kendisi için en önemli zorlaştırıcı faktörü, seçtiği fotoğraf karesini ve fotoğraf karesiyle ilgili hikâyeyi de göz önünde bulundurarak bütün bu adımları özetleyen 10 kelimeyi geçmeyecek şekilde üç farklı tema veya metafor kullanılması istenmiştir. Tema veya metafor kullanımının temel amacı katılımcıya kendi fotoğraf ve hikâyesinin özünü yani en üst anlamını çıkartmasına yardımcı olmak ve fotoğrafa bakacak ve yorumu okuyacak diğer insanların zihninde uzun süre kalmasını sağlamaktır. Ayrıca analiz sürecinde katılımcının perspektifini koruyarak insanlara iletmek istenen temaları öne çıkarmaktır. Bu basamak katılımcının yaşantısını ve aktarmak istediği mesajı olabildiğince koruması açısından verinin analizinde OSF için olmazsa olmaz bir yer tutmakta ve OSF’yi diğer tekniklere ve geleneksel seslifotoya göre çok daha avantajlı kılmaktadır (Tanhan & Strack, 2020).

Adım 5. Çalışmanın bu adımında Tanhan ve Strack’in (2020) yaptıkları araştırmada yer almayan ancak OSF ile ilgili diğer araştırmalarda (Doyumğaç vd., 2021; Subasi vd., 2023; Tanhan, 2020) yer alan adım da mevcut çalışmaya eklenmiştir. Bu adımda, katılımcılara zorlaştırıcı faktörü EST’nin (bireysel/içsel, mikrosistem, ekzosistem, makrosistem gibi) hangi sistemine/sistemlerine atfettikleri sorulmuştur. Bu adımda katılımcılar birden fazla seçenek işaretleyebilmektedir.

2.5. Verilerin Analizi

Verilerin analizi sürecinde teorik çerçevenin perspektifine uyularak katılımcılardan iki gönüllü öğretmen, yöntem hâkim bir akademisyen ve bu makalenin yazarı veri analizini organize eden takım olmuş ve beraber süreci yönetmişlerdir. Mevcut çalışmada teorik çerçevenin önemli bir bileşeni olan Online Yorumlayıcı Fenomonolojik Analizin (OYFA) gerektirdiği şekliyle çalışmaya katılanların hikâyeleri ve aktarmak istedikleri temaları korumak için veri analizinde sadece katılımcıların temaları kullanılmıştır. Diğer bir ifade ile geleneksel OYFA’dan farklı olarak Tanhan ve Strack’in (2020) geliştirdiği şekliyle OYFA veri analizinde kullanılmıştır. Böylelikle veri analizi ekibi (araştırmacı, iki gönüllü katılımcı ve bir akademisyen) çalışmaya katılanların temalarını benzer üst/ana tema gruplarını oluşturmak için incelemiş ve uygun bir şekilde senkronize çalışarak yerleştirmiştir. Bu çalışmanın veri analizinde aşağıda verilen adımlar izlenmiştir.

Adım 1: Çalışmanın yazarı ve iki uzman tarafından katılımcılardan boş form gönderen veya çok az veri gönderen katılımcıların verileri silinip bütün aşamaları uygun şekilde tamamlayan katılımcıların verileri incelenmek üzere ayrı klasörlere kaydedilmiştir. Verilerin kontrolü yapıldıktan sonra geriye kalan 37 yanıtta onam formunda “verimin araştırma için kullanılmasını istemiyorum” diyen 5 katılımcının verisi çalışmaya dâhil edilmemiştir. Bu katılımcıların çoğunun kullandıkları fotoğrafların çalışmada kullanmaya uygun olmadığı anlaşılmıştır.

Adım 2: Çalışmanın veri analiz ekibi tüm verileri (fotoğraf, tema ve hikâye), başkaları tarafından tanınacak şekilde kişisel bilgilerin yer almamasına önem vererek incelemiştir. Fotoğraf ve hikâyelerin çalışmada örnek verilmesinde de buna dikkat edilmiştir.

Adım 3: Bu adım, katılımcının hikâyesi ile verdiği tema/ların uyuşup uyuşmadığının kontrolü açısından iki adımdan oluşmaktadır. OSF’nin ve Tanhan ve Strack’in (2020) adapte ederek kullandığı OYFA’daki adımlara uyarak katılımcıların hikayesi olduğu gibi verilmiştir. Birden fazla tema yazan veya teması birden fazla ana tema ile ilişkili olan fotoğraf, hikâye ve temalar birden fazla ana temanın altına yazılmıştır. Katılımcıların özellikle vurguladığı ve öne çıkarmak istediği noktalar olabildiğince olduğu gibi verilmiştir.

Adım 4: Bu aşamada üçüncü adımda yapıldığı gibi iki alt adım izlenerek tüm zorlaştırıcı faktörlere ait benzerlik gösteren temalar uygun ana temaların altında toplanmıştır. Birden fazla tema yazan ya da teması birden fazla ana tema ile ilişkili olan fotoğraf, hikâye ve temalar birden fazla ana temanın altına gruplandırılarak OSF'nin en fazla vurguladığı nokta için yani katılımcıların aktarmak istediği yaşantı, hikâye ve fotoğraf ile vermek istedikleri anlam olabildiğince özgün şekliyle bırakılmıştır.

Adım 5: Katılımcılara zorlaştırıcı unsurların EST'nin hangi sistem/lerine (bireysel/içsel faktörler; mikro, ekzo, ve makro sistemler) atfettiği çoktan seçmeli soru şeklinde sorulmuş ve bu bağlamda analizler yapılmıştır. Bu mevcut çalışmanın teorik çerçevesi (OSF, OYFA, EST), yani katılımcıların yaşantı ve perspektifinin olabildiğince korunarak aktarılmasının ana amacı, katılımcıların duygu ve düşüncelerinin olduğu gibi verilmek istenmesidir. Çok sistematik olmamasına rağmen veri analizi takımı birçok hikâyeyi beraber okumuş ve EST'nin hangi sistemlerine atfedebileceğini ele almış ve daha sonra katılımcının atfetmesi ile karşılaştırmıştır.

2.6. Araştırma Etiği

Çalışmanın örneklemini belirledikten sonra araştırmacı etik kurul izni almak için Adıyaman Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kuruluna başvuruda bulunmuştur. Başvuruda bulunulan Etik Kurulu 22.09.2020-9 tarihi ve karar sayısı ile etik kurul izni vermiştir. Çalışma bütün aşamalarda verilen etik kurul izni doğrultusunda kurallara dikkat edilerek yürütülmüştür.

3. Bulgular

Bu bölümde çalışmanın verilerinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerine göre Covid-19 salgını sonrası yüz yüze yürütülen eğitim-öğretim sürecini zorlaştıran faktörlere ilişkin ana temalar Tablo 1'de sunulmuştur.

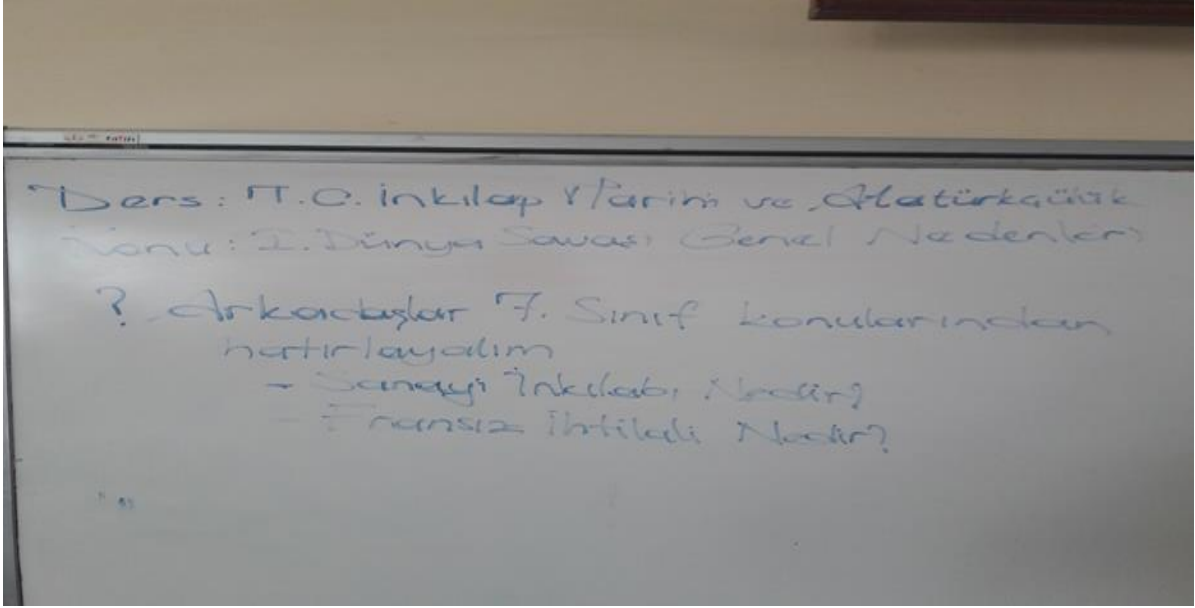
Tablo 1. Salgın sonrası sosyal bilgiler öğretmenleri için yüz yüze eğitimi zorlaştıran faktörler

Kategoriler	Katılımcılar	%	Toplam Katılımcı
Öğrenme kayıpları	K3, K5, K7, K15, K17, K19, K20, K24, K26, K27, K31	34	11
Uyum problemi	K4, K6, K10, K14, K11, K12, K23	22	7
Kaygı	K1, K8, K21, K25, K30	16	5
Akademik başarısızlık	K2, K16, K22, K28	13	4
Sınırlanmak	K9, K13, K29	9	3
Sosyalleşememe	K18, K32	6	2
Toplam		100	32

Aşağıda salgın sonrası yüz yüze yürütülen eğitim-öğretimi zorlaştıran faktörler hakkında sosyal bilgiler öğretmenlerin verdikleri tema, fotoğraf ve hikâyelere örnekler verilmiştir. En çok vurgulanan 3 tema sırasıyla verilmiştir.

Tema 1. Öğrenme kayıpları

Fotoğraf 1. K17 adlı katılımcıya ait pandemi sonrası eğitimi zorlaştıran örnek fotoğraf

Hikâye 1. K17 adlı katılımcının seçtiği fotoğrafa eşlik eden hikayesi

“Covid-19, birkaç eğitim öğretim yılını etkileyerek yüz yüze eğitimde kesintiler oluşmasına neden oldu. Bu süreçte değişik faktörlerin etkisiyle öğrencilerimizin uzaktan eğitim yöntemiyle eğitime erişimleri kısıtlı oluyordu. Birbirinin devamı olan konularda büyük sıkıntılar yaşanıyor. Sarmal program gereği geçen bir önceki dönemde işlenen konuların daha derin ve kapsamlı işlemeye çalıştığımızda geçen dönem ki eksik öğrenmelerden kaynaklı bilgi eksikliklerinin olduğunu ve bu yüzden pandemi sonrası konuları anlatmada büyük sıkıntılar yaşadık. Fotoğrafta bir önceki eksik öğrenmelerden kaynaklı (Covid-19’dan dolayı eğitime erişim engellerinin olması) sarmal program gereği eski öğrenmeleri derinleştirmek istediğimizde öğrencilerin önceki yıldan eksik bilgilerinden dolayı konuyu öğretmede zorluk çektiğimiz anlaşılıyor. Saha da çalışan öğretmenler olarak eksik öğrenmeler yeni konuların öğretiminde bizlere zorluklar yaşattırıyor. Eğitim sistemimizin böyle bir salgın için deneyimsiz olması, uzaktan eğitim için yeterli teknolojik alt yapının olmaması, velilerimizin ekonomik olarak yetersiz olmaları, öğrencilerimizin uzaktan eğitime adaptasyon problemi yaşamaları vb. etkenlerde pandemi sonrası yaşadığımız süreci etkilemekte. Eğitim programımız gereği yeni öğrenmeleri eski öğrenmelerle ilişkilendirmek zorunda olduğumuz için bu fotoğraftaki benzer soruları sürekli soruyoruz. Soruyu sorduktan sonra öğrencilerin yüzlerindeki ifade hep aynı oldu. Boş boş bakışlar (bilmiyoruz). Bu acı tablo yüz yüze eğitimin ne kadar önemli olduğunu ortaya çıkarıyordu. Covid-19 sürecine benzer bir süreç daha önce yaşanmadığı için tedbirsiz yakalandık ama bu eğitim sistemimizde buna benzer durumların tekrar yaşanma ihtimaline karşı bundan alınabilecek tedbirler noktasında bizlere deneyim oldu. Teknolojik alt yapımızı güçlendirmeliyiz. Bu tur bir durumla karşılaşılabilme ihtimaline karşılık Bakanlık tarafından bir eylem planı hazırlanmalı. Gerçekliği artırılmış sanal ortamlar eğitim için de geliştirilmeli.”

Tema 2. Uyum problemi

Fotoğraf 2. K23 adlı katılımcıya ait pandemi sonrası eğitim-öğretimi zorlaştıran örnek fotoğraf

Hikâye 2. K23 adlı katılımcının seçtiği fotoğrafa eşlik eden hikayesi

“Pandemi öncesi okullarda başlayan bir süreç vardı; öğrenciler okul dışında, online vb. farklı kanallar ile eğitim almaya başlamışlardı. Pandemi de bu zirve yaptı. Pandemi sonrası öğrenci, okulda öğretmenin gereksiz olduğuna inanmaya başlamış. “Hocam senin anlattıklarını ben evde online olarak zaten görüyorum, ailem bana eğitim paketi aldı, derse katılmama gerek yok”. Bu düşünce eğitim-öğretimin bütünlüğüne zarar vermekte. Öğrencinin derse adaptasyonunu engellemekte. Öğretmeninde liderliğini ve sınıf yönetimini zayıflatmakta. Öğrencinin bakış açısı da sadece akademik başarıya odaklanmış, değer ve beceriye ihtiyaç kalmamış. Böyle olunca öğretmen-öğrenci uyumu da sağlanmıyor, kendimi gerçekten gereksiz görmeye başlıyorum. Diğer taraftan farklı platformlara yönelen öğrencilerin derslerde başarısı gün geçtikçe düşmekte. Okula ihtiyaç yok, okul olmasa da olur anlayışı mevcut durumda sağlıklı görünmüyor. Problem sadece öğrenci ile sınırlı değil, velilerde öğrenciler ile yakın görüşte. Veliler öğretmenlerin gördüğünü görmüyor. Sonuç olarak eğitimde her açıdan kalitenin düştüğü, öğretmenin işlevselleştirildiği, öğretmen ile öğrenci arasındaki bağın zayıfladığı ve nereye gittiği belli olmayan bir durum söz konusu, bu durumun kontrol edilmesi gerekiyor.”

Tema 3. Kaygı

Fotoğraf 3. K8 Adlı katılımcıya ait pandemi sonrası eğitim-öğretimi zorlaştıran örnek fotoğraf

Hikâye 3. K8 adlı katılımcının seçtiği fotoğrafa eşlik eden hikayesi

“Pandemi sonrası tekrar yeni bir salgının yaşanma korkusu taşıyorum ve bu korkum elimde olmadan eğitim-öğretim faaliyetlerini etkilemekte. Pandemi de yaşadığım zor ve belki korkutucu günlerin geri gelme ihtimali kaygı verici. Öğrencilerin de taşıyışı olması onlarla elimde olmadan belki bazen farkında olmadan mesafe koymama neden olmakta. Aslında bu mesafeyi tamamen kafamdan atmak istiyorum ama henüz yapamıyorum, uzak durmak, korunmak istiyorum. Ama diğer taraftan taşıyıcı büyük bir kitleye karşı çokta korunmanın olanaklı olmadığını da biliyorum. Bu durum pandemi sonrası normalleşmeyi de geciktirmekte. Öğretmen-öğrenci ilişkisini yeni bir alana kaydırmakta. Öğretmenin anne-baba kadar yakın olma veya öğrencinin evlat gibi kabul görme anlayışı değişmekte. Anları uzaktan, camların arkasından seyretmeye itmekte. Belki bu düşüncelerden kurtulmam biraz zaman ister belki de dışardan bir desteğe ihtiyacım var.”

Tema 4. Akademik başarısızlık

Fotoğraf 4. K2 Adlı katılımcıya ait pandemi sonrası eğitim-öğretimi zorlaştıran örnek fotoğraf

Hikâye 4. *K2 adlı katılımcının seçtiği fotoğrafa eşlik eden hikayesi*

“Bana göre salgın sonrası başlayan yüz yüze eğitimi en çok zorlaştıran faktör öğrencilerin akademik anlamda başarısızlıkları oldu. Öğrencilerin bu durumunu nasıl bir fotoğraf ile temsil edeyim diye düşünürken, gözüm boş su şişelerine çarptı. Maalesef öğrencilerimiz kapanmadan sonra yüz yüze başlayan eğitime geldiklerinde akademik anlamda bu su şişeleri gibi içlerini boş gördük. Altı olmayan bir şeyin üstüne inşaat yapamazsınız. Salgın şişelerin altında delik açtı ve suyun hepsini akıttı. Biz öğretmenler sadece bu boş şişelere su doldurmakla görevli değiliz, aynı zamanda şişelerde açılan delikleri de tamir etmemiz gerekiyor. Yeni, kullanılmamış bir şişeye su doldurmak kolaydır. Ama delinmiş bir şişeyi önce tamir etmemiz gerekiyor. Aynen bunun gibi öğrenciler kapanmada sadece akademik anlamda boş kalmadılar, aynı zamanda birçok yara aldılar. Hem öğrencilerin aldığı yaraları tedavi etmemiz gerekiyor hem de müfredatın ön gördüğü eğitim-öğretimi gerçekleştirmemiz gerekiyor. Akademik başarı şişelere dolduracağımız suyu temsil ediyorsa eğitim-öğretimin diğer bileşenleri (okula uyum, okul aidiyeti, teknoloji bağımlılığı, saygı-sevgi, iletişim vb. birçok açıdan eksiklikler) şişelerin tamirini temsil ediyor. Akademik eksikleri gidermek için hepsini bir bütün olarak ele almak gerekiyor.”

Aşağıda salgın sonrası yüz yüze yapılan eğitim-öğretimde sosyal bilgiler öğretmenlerinin karşılaştığı zorlaştırıcıları EST’de hangi sisteme atfettiklerine dair bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 2. *Problemlerin Ekolojik Sistemler Teorisine (EST) atfedilmesi*

EST Seviyesi	Bireysel/İçsel	Mikrosistem	Ekzosistem	Makrosistem	Hepsi
%	%41 (n = 13)	%41 (n = 13)	%22 (n = 7)	%47(n = 15)	%25 (n = 32)

Tablo 2 incelendiğinde, katılımcıların Covid-19 salgınından sonra yürütülen yüz yüze eğitimi zorlaştıran birinci ekolojik faktör olarak makrosistem; ikinci bireysel/içsel ve mikrosistem; üçüncü hepsi ve dördüncüsü ise ekzosistem faktörü olarak görmektedirler. Ortaya çıkan bu verilere bakıldığında öğretmenler Covid-19 salgınından sonra yürütülen eğitimi zorlaştıran etmenlerin kanun, aile, kurum ve kuruluşlara bağlı sistemlerden kaynaklı olduğunu düşündükleri anlaşılmaktadır.

4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin bakış açılarıyla Covid-19 salgını sonrasında yüz yüze yürütülen eğitimi zorlaştıran faktörlerin belirlenmeye çalışıldığı bu çalışmada altı (6) zorlaştırıcı tema ortaya çıkmıştır. Bu temalardan en çok öne çıkan en aza doğru sıralaması; öğrenme kayıpları (%34, n=11), uyum problemi (%22, n=7), kaygı (%16, n=5), akademik başarısızlık (%13, n=4), sınırlanmak (%9, n=3) ve sosyalleşememe (%6, n=2) şeklindedir.

Çalışmaya katılan öğretmenler tarafından en çok vurgulanan zorlaştırıcı tema öğrenme kayıpları (%34, n=11) temasıdır. İlgili çalışmada öğretmenler, mevcut sarmal öğretim programında önceki konuları bilmeyen bir öğrencinin yeni konuları öğrenmesinin güç olduğu, program gereği her öğrenme bir önceki öğrenmeye dayandığı için salgın döneminde kayıp dönemlerden kaynaklı öğrenme kayıplarının yeni öğrenmeleri güçleştirdiğini belirtmişlerdir. Ayrıca öğretmenler, salgın kaynaklı olarak öğrencilerin çoğunun buldukları sınıf seviyesinin hazırbulunuşluk düzeyini karşılamadıklarını beyan etmektedir. Tüm bu hususlardan dolayı öğretmenler, dersleri işlemede büyük sıkıntıların yaşandığını ifade etmektedirler. Bu durumun kendilerini çok yorduğunu ama buna rağmen akademik anlamda anlamlı bir ilerlemenin kaydedilmediğini söylemektedirler.

Covid-19 salgın süreci birçok insan için ciddi sorunlara neden olduğu gibi (Arslan vd., 2020; Haktanır vd., 2020; Tanhan vd., 2020) öğrencileri de ciddi bir şekilde etkilemiştir (Akyol vd., 2020; Çetin & Anuk, 2020; Gençalp, 2020; Kürtüncü & Kurt, 2020). Covid-19 salgınından önce de dünyanın farklı ülkelerindeki öğrencilerinin çeşitli sorunlar yaşadığı belirtilmiştir (Becker vd., 2015; Ermis-

Demirtas vd., 2018; Karaman & Watson, 2017; Krafft vd., 2019; Tanhan, 2018; Tanhan & Francisco, 2019; Tanhan & Strack, 2020). Salgın döneminde uzaktan/ online eğitimin kalitesi, kurum veya kuruluşların online/uzaktan eğitimle ilgili alt yapısı vb. eksiklikleri (Doyumğaç vd., 2021; Escobar & Morrison, 2020; Flores & Gago 2020; Subasi vd., 2023) eğitimde ciddi kayıpların oluşmasına neden olmuştur Katılımcılar, salgın koşullarında öğrencilerin yeterli bir eğitim-öğretim alamamalarından kaynaklı oluşan ciddi manada bir bilgi eksikliğini vurgulamaktadırlar. Alan yazındaki araştırma sonuçları da bu olguya işaret etmektedir. Dolu ve arkadaşları (2022), salgın sonrası taşınabilir eğitim yapan okullarda yaşanan sorunları ele aldıkları çalışmaya katılan öğretmenlerin çoğunun (%91) öğrenme kayıplarını dile getirdiğini aktarmaktadır. Özellikle salgın sürecinde kırsal bölgelerde altyapı problemlerinden dolayı öğrencilerin online/uzaktan eğitime erişimlerinin sınırlı olması öğrenme kayıplarını taşınabilir eğitim veren okullarda artırmıştır. Salgın sonrasında öğretmenlerin yüz yüze yapılacak eğitim-öğretime yönelik beklentilerini ele alan çalışmalar, mevcut çalışmanın sonuçlarını desteklemektedir. Kaleali ve Kahraman (2022) öğretmenlerin salgın sonrası beklentilerini ele aldıkları çalışmada, akademik sorunlar bağlamında salgın sonrası süreçte öğrencilerde bilgi eksikliği beklediklerini ifade etmişlerdir. Filiz ve Gökmen (2022) yaptıkları çalışmada salgından dolayı öğrenciler arasında bireysel farklılıkların artmasının neticesi olarak ders planlama ve işleme, ölçme ve değerlendirme sürecinin olumsuz etkileneceği sonucuna varmışlardır.

Katılımcılar tarafından en çok vurgulanan ikinci zorlaştırıcı faktör uyum problemidir (%22, n=7). Katılımcı öğretmenler salgın sonrasında birçok konuda uyum sorunlarının olduğunu belirtmektedir. Bunlar; öğrencilere uyum, okul ortamına uyum, değişen kurallara uyum ve bir takım eski alışkanlıkların terk edilmesi vb. şeklindedir. Öğretmenler tarafından ifade edilen uyum problemlerinin başında öğretmen-öğrenci uyumu gelmekte, öğretmenler salgında değişen öğrenci profilinden dolayı uyum konusunda sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir. Literatüre bakıldığında, Filiz ve Gökmen (2022) yaptıkları çalışmada öğretmenler kendi uyum problemlerini dile getirmemiş olsalar da öğrencilerin yaşadıkları uyum problemlerini dile getirmişlerdir. Öğretmen-öğrenci ilişkisiyle kurulan bağ, öğrencilerin okula uyumları üzerinde önemli bir etkisi vardır (Jones vd., 2022). Bu sonuçlardan hareketle öğrencilerin yaşadıkları uyum problemlerinin onlarla baş başa olan öğretmenler için de geçerli olduğu ve öğrencilerin uyum sorununun çözümünde öğretmenlerin çok önemli rol oynadığı sonucuna ulaşılabılır.

Salgın sonrası eğitim-öğretimde öğretmenlerin en çok dile getirdikleri üçüncü zorlaştırıcı faktör kaygıdır (%16, n=5). Bu temada öğretmenler hastalanma riski, öğrencilerin akademik başarısızlığı, gelecek ile ilgili belirsizlikler ve eski normale dönememe vb. kaygıları dile getirmişlerdir. Katılımcılar, Covid-19'un sık sık farklı varyantlarının çıkması ve yeni bir salgına neden olacak farklı virüsler ile ilgili gelişmeler, en büyük bulaştırıcı kitle ile baş başa olmalarından dolayı kendilerini kaygılandığını belirtmektedirler. Alan yazında salgın döneminde öğretmenlerin yüksek oranda kaygılı olduklarına yönelik çalışmalar bulunmaktadır (Ozamiz-Etxebarria vd., 2021; Sarışık vd., 2022; Wakui vd., 2021; Wang vd., 2021). Çalışmanın sonucunu destekleyen diğer bir çalışmada Bayındır (2021), salgın sonrası öğretmenlerin okula dönüşte en çok kaygılandıkları şeyin virüsten dolayı hastalanma riski olduğunu aktarmaktadır. Öğretmenlerin hastalanma riskine karşı kaygıları, salgın sürecinde fiziksel, ruhsal ve zihinsel sağlıklarında yaşadıkları ciddi problemlerden kaynakladığı söylenebilir.

Araştırmanın önemli bir amacı, zorlaştırıcı faktörleri ortadan kaldırmak için aktif savunuculuk yapmaktır. Araştırmada ortaya çıkan sonuçları olabildiğince ilgili/yetkili kişilere, kamuoyuna ve çözümün ortağı olabilecek kişi ve kurumlarla paylaşmaktır. Bu aşama araştırma açısından son derece önemlidir. OSF yöntemini güçlü kılan özelliklerden biri de ortaya çıkan sonuçları olduğu gibi bırakmamak veya sadece bir yayına dönüştürmemek, zorlaştırıcıları ortadan kaldırmak için aktif savunuculuk yapmaktır. Bu araştırmanın sonucunda ulaşılan zorlaştırıcıların çözümü için çalışma için

gönüllü oluşturulan grup ile aktif savunuculuk yapılmaktadır. Grup üyeleri, öğretmen, akademisyen, öğretmen adayları, yöneticiler ve çözümün parçası olabilecek diğer mesleklere mensup kişilerden oluşmaktadır. Grup üyeleri başta Türkiye olmak üzere dünyanın birçok ülkesinden katılım sağlayan üyelerden oluşmaktadır. Sosyal medya üzerinden de sonuçlar olabildiğince paylaşılıp araştırmada ortaya çıkan zorlaştırıcılar için farkındalık oluşturulması amaçlanmaktadır. Çeşitli online platformlarda oturumlar düzenlenmek suretiyle aktif savunuculuk yapılmaktadır.

Zorlaştırıcı Faktörlerin Ekolojik Sistemler Teorisi'ne (EST) Göre Dağılımı

Araştırmanın bu bölümünde katılımcıların, Ekolojik Sistemler Teorisi'nin (EST) hangi düzeylerine en çok katıldığı ele alınmıştır. Araştırma bulgularına göre, Covid-19 sürecinde uzaktan/online eğitimi zorlaştıran faktörlerin EST'ye göre katılımı; makrosistem (%47), mikrosistem (%41), bireysel/içsel (%41), hepsi (%25) ve ekzosistem (%22) şeklinde ortaya çıkmıştır. EST düzeylerinden bireysel/şahsi faktörler; salgın sürecinde yaşanan zor günlerin etkisi, kaygılar (hastalanma riski, tekrar salgının yaşanması vb.); mikrosistem faktörler, okulda uyum noktasında yaşanan sıkıntılar, derslerin işlenişinde yaşanan zorluklar vb.; ekzosistem faktörler; medya, yerel yönetimler, sosyal hizmetler, komşular, yerel kuruluşlardaki hizmetlerin yetersizlikleri vb.; makrosistem faktörler; hükümetlerin politikaları, toplum değerleri, ekonomi, uluslararası kuruluşlardaki yetersizlikleri kapsamaktadır. Zorlaştırıcı faktörlerin oluşmasında sistem düzeyleri bir bütün olarak değerlendirildiği için katılımcılar birden çok faktörü seçme şansına sahiptir (Tanhan, 2019; Tanhan & Francisco, 2019). Katılımcıların COVID-19 sürecinde uzaktan/online eğitimi zorlaştırıcı faktörleri EST düzeylerine atfetme dağılım oranları incelendiğinde ana temaların belirlediği veriler ile katılımcıların EST düzeylerine katılma durumu paralellik göstermektedir. Araştırmada zorlaştırıcı faktörlerin temsil ettiği bağlamın EST içerisinde sırasıyla makrosistem, mikrosistem, bireysel/şahsi, ekzosistem ile bağlaşıp bir yapı sunduğu da iddia edilebilir.

Çalışmanın sonuçlarından hareketle aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur.

Öğretmenlerin salgın sonrası yüz yüze eğitim-öğretimde karşılaştıkları en büyük zorlaştırıcı unsurun öğrenme kayıpları olduğu dikkate alınarak okullarda telafi eğitimlerinin yanı sıra eğitimlerin başarıya ulaşması için bireyselleştirilmiş eğitim modelleri önerilmektedir. Bunun gerçekleştirilmesi durumunda öğretmenlerin karşılaştığı büyük zorluklardan biri de ortadan kalkabilir.

Okulda öğretmenlerin yaşadıkları problemlerin aşılması için eğitim-öğretimin bütünlüğü dikkate alınmalıdır. Öğretmenler için önemli bir zorlaştırıcı olan uyum problemi için öğrencilerin akademik başarıyla beraber eğitim-öğretimin bütünlüğü gereği diğer yetkinliklere de (sorumluluk, sosyal uyum, iletişim, güvenilirlik, olumlu tavır) aynı ölçüde önem verecek uygulamaların yeniden düşünülmesi önerilmektedir.

Çalışmanın sonucunda salgın sonrası eğitim-öğretim sürecinde öğretmenlerin yaşadığı sorunları ele alan çalışmaların diğer paydaşlara nispeten yok denecek kadar az olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle öğretmenlerin salgın sonrasında yaşadığı güçlüklerin onların psikolojisi ve motivasyonu üzerinde nasıl bir etki oluşturduğu daha kapsamlı yöntemlerle farklı açılardan ele alınabilir. Bu durum salgın sonrası öğretmenlerin sorunlarını belirlemek açısından da önemlidir.

Salgın sonrasında yapılan eğitim öğretimde öğretmen sorunlarının önemli kısmı öğrenci ve onların velileriyle ilişkili olduğunu, çalışmaya katılan öğretmenler tarafından beyan edilmektedir. Bu bulgudan hareketle gelecekteki çalışmalar öğretmen, öğrenci ve veliyi de kapsayacak şekilde yapılabilir.

Bu çalışmada olduğu gibi OSF tekniğinin son dönemde birçok farklı ve özellikle spesifik alanlarda başarılı şekilde kullanılmasından (bk. Doyumğaç vd., 2021; Özkan & Tanhan, 2023; Subasi vd.,2021; Subasi, 2023; Tanhan, 2020; Tanhan vd., 2021; Tanhan & Strack, 2020; Tümkaya vd., 2021) hareketle, gelecekte yapılacak karma yöntem ve yarı deneysel çalışmalarda OSF tekniğinin kullanılması önerilmektedir.

5. Kaynakça

- Akyol, G., Başkan, A. H., & Başkan, A. H. (2020). Yeni tip koronavirüs (Covid-19) döneminde spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin karantina zamanlarında yaptıkları etkinlikler ve sedanter bireylere önerileri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 190-203.
- Alawajee, O. A., & Almutairi, H. A. (2022). Level of readiness for in-class teaching among teachers of students with special educational needs: post-Covid-19. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, 98, 1-20. <https://doi.org/10.14689/ejer.2022.98.01>
- Arslan, G., Yıldırım, M., Tanhan, A., Buluş, M., & Allen, K. A. (2020). Coronavirus stress, optimism-pessimism, psychological inflexibility, and psychological health: Psychometric properties of the coronavirus stress measure. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 19, 2423-2439. <https://doi.org/10.1007/s11469-020-00337-6>
- Bağdatlı, M. E. C., & İpek, F. (2022). Transport mode preferences of university students in post-COVID-19 pandemic. *Transport policy*, 118, 20-32. <https://doi.org/10.1016/j.tranpol.2022.01.017>
- Başkan N. S., & Taş Y. T. (2022). *Pandemi sonrası dönemde öğretmen adaylarının uzaktan eğitim deneyimleri* [Konferans sunum özeti]. 5th International Open & Distance Learning Conference- IODL 2022, Eskişehir, Türkiye, 28- 30 Eylül 2022, ss.1249-1250. <https://cdn.anadolu.edu.tr/files/anadolu-cms/RAzLolyY/uploads/iodl-2022-proceedings-e8047437474b75b2.pdf>
- Becker, S.P., Langberg, J.M., & Byars, K. C. (2015). Advancing a biopsychosocial and contextual model of sleepin adolescence: A review and introduction to the special issue. *J Youth Adolescence*, 44, 239–270. <https://doi.org/10.1007/s10964-014-0248-y>
- Bernatchez, J., & et Alexandre, M. (2021). De la transition « formation en présence – formation à distance » à l’université au temps de la COVID-19. *Revue internationale des technologies en pédagogie universitaire*, 18(1), 241-253. <https://doi.org/10.18162/ritpu-2021-v18n1-21>
- Çetin, C., & Anuk, Ö. (2020). COVID-19 pandemi sürecinde yalnızlık ve psikolojik dayanıklılık: Bir kamu üniversitesi öğrencileri örnekleme. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 170-189.

- Çetin, S., & Akduman, D. (2022). Covid-19 pandemi dönemi uzaktan eğitim sürecine ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşleri. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 55(1), 119-146. <https://doi.org/10.30964/auebfd.1000300>
- Crawford, J., Butler-Henderson, K., Rudolph, J., & Glowatz, M. (2020). Covid-19: 20 countries' higher education intra-period digital pedagogy responses. *Journal of Applied Teaching and Learning (JALT)*, 3(1), 9-28. <https://doi.org/10.37074/jalt.2020.3.1.7>
- Dolu, İ., Pekdemir, P., Yiğit, B., & Çiçek, E. (2022). Taşımali eğitim yapan ilkokullarda pandemi sonrası yaşanan sorunlara ilişkin öğretmen görüşleri. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*, 18, 180-197. <https://doi.org/10.51293/socrates.279>
- Doyumğaç, İ., Tanhan, A., & Kıymaz, M. S. (2021). Understanding the most important facilitators and barriers for online education during Covid-19 through online photovoice methodology. *International Journal of Higher Education*, 10(1), 166-190. <https://doi.org/10.5430/ijhe.v10n1p166>
- Durdu, A., & Coşkun, Y. (2023). Covid-19 pandemi sürecinde uzaktan eğitimde öğretmen olmak: Sınıf Öğretmenlerinin algılarının incelenmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 15-36. <https://doi.org/10.52826/mcbuefd.1211859>
- Dünya Sağlık Örgütü (2023). Weekly epidemiological update on COVID-19. 1 September 2023. <https://www.who.int/publications/m/item/weekly-epidemiological-update-on-covid-19---1-september-2023>
- Dünya Sağlık Örgütü (2021). Weekly epidemiological update on COVID-19 - 28 December 2021. <https://www.who.int/publications/m/item/weekly-epidemiological-update-on-Covid-19---28-december-2021>
- Dünya Sağlık Örgütü (2020, Nisan 20). Naming the coronavirus disease (COVID-19) and the virus that causes it. [https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/technical-guidance/naming-the-coronavirus-disease-\(covid-2019\)-and-the-virus-that-causes-it](https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/technical-guidance/naming-the-coronavirus-disease-(covid-2019)-and-the-virus-that-causes-it)
- Elçi, İ., & Tünkler, V. (2022). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin COVID-19 döneminde gerçekleştirilen acil uzaktan eğitim sürecine ilişkin deneyimleri ve yeni normale dair öngörülerini. *Yaşadıkça Eğitim*, 36(2), 307-324. <https://doi.org/10.33308/26674874.2022362385>
- Ermis-Demirtas, H., Watson, J. C., Karaman, M. A., Freeman, P., Kumaran, A., Haktanir, A., & Streeter, A. M. (2018). Psychometric properties of the multidimensional scale of perceived social support within Hispanic college students. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 40(4), 472-485. <https://doi.org/10.1177/0739986318790733>

- Escobar P. S., & Morrison A. (2020) Online teaching placement during the COVID-19 pandemic in Chile: challenges and opportunities. *European Journal of Teacher Education*, 43(4), 587-607, <https://doi.org/10.1080/02619768.2020.1820981>
- Ezer, F., & Aksüt, S. (2021). Covid-19 sürecinde sosyal bilgiler dersinde Eğitim Bilişim Ağı platformunu kullanmaya yönelik sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1), 197-233. <https://doi.org/10.17679/inuefd.771367>
- Filiz, S., & Gökmen, F. (2022). Pandemi sürecinde ortaokul öğretmenlerinin online eğitimden yüz yüze eğitime geçişlerde yaşananlara ilişkin görüşleri. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 297-326. <https://doi.org/10.51725/etad.1134572>
- Flores, A. M., & Gago, M. (2020). Teacher education in times of COVID-19 pandemic in Portugal: national, institutional and pedagogical responses. *Journal of Education for Teaching*, 46(4), 507-516. <https://doi.org/10.1080/02607476.2020.1799709>
- Foster-Fishman, P., Nowell, B., Deacon, Z., Nievar, M. A., & McCann, P. (2005). Using methods that matter: The impact of reflection, dialogue, and voice. *American Journal of Community Psychology*, 36, 275-291.
- Gençalp, D. K. (2020). COVID-19 salgını döneminde ilk ve acil yardım öğrencilerinin beslenme alışkanlıkları ve fiziksel aktivite durumlarının değerlendirilmesi. *Paramedik ve Acil Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 1(1), 1-15.
- Görgülü, D., Abal, S., Çelik, M., & Arısoy, M. (2022). Predicting the effect of COVID-19 on education process in Turkey. *Hacettepe University Journal of Education*, 37(3), 994-1006. <https://doi.org/10.16986/HUJE.2022.447>
- Haktanır, A., Seki, T., & Dilmaç, B. (2020). Adaptation and evaluation of Turkish version of the fear of COVID-19 scale. *Death Studies*, 46(3), 719-727. <https://doi.org/10.1080/07481187.2020.1773026>
- He, F., Deng, Y., & Li, W. (2020). Coronavirus disease 2019: What we know? *Journal of Medical Virology*, 92(7), 719-725. <https://doi.org/10.1002/jmv.25766>
- Huang, C., Wang, Y., Li, X., Ren, L., Zhao, J., Hu, Y., Zhang, L., Fan, G., Xu, J, Gu, X., Cheng, Z., Yu, T., Xia, J., Wei, Y., Wu, W., Xie, X., Yin, W., Li, H., Liu, ... & Cao, B (2020). Clinical features of patients infected with 2019 novel coronavirus in Wuhan, China. *The Lancet*, 395(10223), 497-506. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30183-5](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30183-5)
- İpekli, N., & Titrek, O. (2022). Öğretmenlerin Covid-19 pandemisi öncesi ve sonrasındaki uzaktan eğitime yönelik tutumlarının incelenmesi (Sakarya ili örneği). *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1), 29-49, <https://doi.org/10.53629/sakaefd.1009972>

- Jones, N. D., Camburn, E. M., Kelcey, B., & Quintero, E. (2022). Teachers' time use and affect before and after COVID-19 school closures. *Aera Open*, 8, 1-14. <https://doi.org/10.1177/23328584211068068>
- Kaleali, D., & Kahraman, E. (2022). Fen bilimleri öğretmenlerinin Covid-19 pandemisi sürecinde ve sonrasında karşılaştıkları. Karabatak (Ed.) *Eğitim & Bilim -III* içinde, ss.151-166. Efe Akademi.
- Karaman, M. A., & Watson, J. C. (2017). Examining associations among achievement motivation, locus of control, academic stress, and life satisfaction: A comparison of US and international undergraduate students. *Personality and Individual Differences*, 111, 106-110. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.02.006>
- Koşar, D., & Bakir, N. (2022). Covid-19 pandemi sürecinde öğretmenlerin uzaktan eğitim deneyimleri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(4), 2231-2245, <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1167272>.
- Krafft, J., Haeger, J. A., & Levin, M. E. (2019). Comparing cognitive fusion and cognitive reappraisal as predictors of college student mental health. *Cognitive Behaviour Therapy*, 48(3), 241-252. <https://doi.org/10.1080/16506073.2018.1513556>
- Küçükakın, P. M., Demir, C. G., & Gökmenoğlu, T. (2022). Türk Öğretmenlerin COVID-19 Krizine Tepkisi: Zorluklar ve Fırsatlar. *Education & Science/Eğitim ve Bilim*, 47(212), 83-101. <http://dx.doi.org/10.15390/EB.2022.11328>
- Kürtüncü, M., & Kurt, A. (2020). COVID-19 pandemisi döneminde hemşirelik öğrencilerinin uzaktan eğitim konusunda yaşadıkları sorunlar. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 66-77.
- Lassoued, Z., Alhendawi, M., & Bashitialshaaer, R. (2020). An exploratory study of the obstacles for achieving quality in distance learning during the COVID-19 Pandemic. *Education Sciences*, 10(9), 232. <http://dx.doi.org/10.3390/educsci10090232>
- Liguori, L., & Winkler, C. (2020). From offline to online: challenges and opportunities for entrepreneurship education following the Covid-19 pandemic. *Entrepreneurship Education and Pedagogy*, 3(4), 346-351. <https://doi.org/10.1177/2515127420916738>
- Mailizar, A., Abdulsalam, M., & Suci, B. (2020). Secondary school mathematics teachers' views on e-learning implementation barriers during the COVID-19 pandemic: The case of Indonesia. *Eurasia Journal of Mathematics, Science & Technology Education*, 16(7), 1-9. <https://doi.org/10.29333/ejmste/8240>

- MEB, (2020). Bakan Selçuk, koronavirüs'e karşı eğitim alanında alınan tedbirleri açıkladı. <http://www.meb.gov.tr/bakan-selcuk-koronaviruse-karsi-egitim-alaninda-alinan-tedbirleri-acikladi/haber/20497/tr>
- MEB, (2022). Bakan Özer'den yüz yüze eğitime kararlılıkla devam mesajı. <https://www.meb.gov.tr/bakan-ozerden-yuz-yuze-egitime-kararlilikla-devam-mesaji/haber/24995/tr>
- Nuere, S., & De Miguel, L. (2021). The digital/technological connection with COVID-19: An unprecedented challenge in university teaching. *Technology, Knowledge and Learning*, 26(4), 931-943. <https://doi.org/10.1007/s10758-020-09454-6>
- Ozamiz-Etxebarria, N., Berasategi Santxo, N., Idoiaga Mondragon, N., & Dosil Santamaría, M. (2021). The psychological state of teachers during the COVID-19 crisis: The challenge of returning to face-to-face teaching. *Frontiers in Psychology*, 11, 1-10. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.620718>
- Özkan, N., & Tanhan, A. (2023). Women's perspectives of sexuality through Online Photovoice (OPV). [Kadınların cinselliğe bakışının online seslifoto ile incelenmesi]. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 24(2), 194-229. <https://doi.org/10.17494/ogusbd.1110733>
- Öztürk, B. B. (2023). Güzel Sanatlar Lisesinde Covid-19 sürecinde çevrimiçi görsel sanatlar eğitimi-A/r/tografı. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 132-147. <https://doi.org/10.51948/auad.1195085>
- Sarı, T., & Nayır, F. (2020). Challenges in distance education during the (Covid-19) pandemic period. *Qualitative Research in Education*, 9(3), 328–360. <https://doi.org/10.17583/qre.2020.5872>
- Sarışık, S., Gürel, M., Uslu, Ş., & Dönmez, E. (2022). Psychological problems experienced by teachers and ways of coping with the problems during the covid-19 pandemic process: The teachers' views. *International Journal of Trends and Developments in Education*, 2(1), 1–13.
- Seyhan, A. (2021). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının COVID-19 salgını sürecinde uzaktan eğitim deneyimleri ve görüşleri. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 65-93. <https://doi.org/10.51948/auad.910385>
- Subasi, Y. (2023). College belonging among university students during COVID-19: An Online Interpretative Phenomenological (OIPA) perspective. *Journal of Happiness and Health*, Manuscript under review.
- Subasi, Y., Adalar, H., Tanhan, A., Arslan, G., Allen, K., A., Boyle, C., Lissack, K., Collett, K., & Lauchlan F. (2023) Investigating students' experience of online/distance education with

- photovoice during COVID-19. *Distance Education*, 44(3), 563-587. <https://doi.org/10.1080/01587919.2023.2227140>
- Tanhan, A. (2019). Acceptance and commitment therapy with ecological systems theory: Addressing Muslim mental health issues and wellbeing. *Journal of Positive Psychology and Wellbeing*, 3(2), 197-219.
- Tanhan, A. (2020). Utilizing online photovoice (OPV) methodology to address biopsychosocial spiritual economic issues and wellbeing during COVID-19: Adapting OPV to Turkish. *Turkish Studies*, 15(4), 1029–1086. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.44451>
- Tanhan, A., Arslan, G., Yavuz, F., Young, J. S., Çiçek, İ., Akkurt, M. N., ... & Allen, K. A. (2021). A constructive understanding of mental health facilitators and barriers through Online Photovoice (OPV) during COVID-19. *ESAM Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 214-249.
- Tanhan, A., & Francisco, V. T. (2019). Muslims and mental health concerns: A social ecological model perspective. *Journal of Community Psychology*, 47(4), 964-978. <https://doi.org/10.1002/jcop.22166>
- Tanhan, A., & Strack, R. W. (2020). Online photovoice to explore and advocate for Muslim biopsychosocial spiritual wellbeing and issues: Ecological systems theory and ally development. *Current Psychology*, 39(6), 2010-2025. <https://doi.org/10.1007/s12144-020-00692-6>
- Tanhan, A., Yavuz K. F., Young, J. S., Nalbant, A., Arslan, G., Yıldırım, M., Ulusoy, S., Genç, E., Uğur, E., & Çiçek, İ. (2020). A proposed framework based on literature review of online contextual mental health services to enhance wellbeing and address psychopathology during COVID-19. *Electronic Journal of General Medicine*, 17(6), 1-11. <https://doi.org/10.29333/ejgm/8316>.
- Tümekaya, S., Kayıran, B. K., Tanhan, A., & Arslan, Ü. (2021). Using Online Photovoice (OPV) to Understand Youths' Perceptions of Distance Education during COVID-19. *International Journal of Education and Literacy Studies*, 9(4), 45-60. <https://doi.org/10.7575/aiac.ijels.v.9n.4p.45>
- Uğurlu, A., & Adıgüzel, S. (2022). *Pandemi Döneminde 1. Sınıf Öğrencilerinin Okula Uyum Sürecine İlişkin Öğretmen ve Veli Görüşleri* [Konferans sunum özeti]. Bakü Avrasya Üniversitesi 30. Kuruluş Yılı Münasebetiyle Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi, Bakü, Azerbaycan. https://scholar.google.com/scholar?cluster=12006692320785672837&hl=tr&as_sdt=0,5
- Uyar, E. (2020). COVID-19 pandemisi sürecinde sosyal bilgiler öğretmenlerinin uzaktan eğitime yönelik görüşleri. *Kapadokya Eğitim Dergisi*, 1(2), 15-32.

- Ünal, F. (2022). Covid 19 salgını sonrasında öğrencilerin okula uyumlarında karşılaşılan sorunların öğretmen görüşlerine göre incelenmesi. *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(13), 363-375. <https://doi.org/10.57135/jier.1103813>
- Üstündağ, A. (2023). Covid-19 pandemi sürecinde öğretmenler ve medya okuryazarlığı. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 103-110. <https://doi.org/10.21666/muefd.963205>
- Wakui, N., Abe, S., Shirozu, S., Yamamoto, Y., Yamamura, M., Abe, Y., & Kikuchi, M. (2021). Causes of anxiety among teachers giving face-to-face lessons after the reopening of schools during the COVID-19 pandemic: a cross-sectional study. *BMC Public Health*, 21(1), 1-10. <https://doi.org/10.1186/s12889-021-11130-y>
- Wang, Y., Li, Q., Tarimo, C. S., Wu, C., Miao, Y., & Wu, J. (2021). Prevalence and risk factors of worry among teachers during the COVID-19 epidemic in Henan, China: a cross-sectional survey. *BMJ Open*, 11(7), e045386. <http://dx.doi.org/10.1136/bmjopen-2020-045386>
- Wang, C., & Burris, M. A. (1997). Photovoice: Concept, methodology, and use for participatory needs assessment. *Health Education & Behavior*, 24(3), 369-387. <https://doi.org/10.1177/109019819702400309>
- Wijaya, T. T., & Weinhandl, R. (2022). Factors influencing students' continuous intentions for using micro-lectures in the post-COVID-19 period: A modification of the UTAUT-2 approach. *Electronics*, 11(13), 1924. <https://doi.org/10.3390/electronics11131924>
- Yapar, N. E., Bozgün, K., & Sağır, Ş. U. (2022). Covid-19 pandemi sürecinde EBA platformu online uzaktan eğitimleri hakkında öğretmen görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2), 1891-1933. <https://doi.org/10.29299/kefad.975538>
- Yaşar, S. (2021). Pandemi sonrası okula uyum sürecine yönelik okul psikolojik danışmanlarının görüşleri. *Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 114-127.
- Yılmaz, E. O., & Toker, T. (2022). Covid-19 salgını öğretmenlerin dijital yeterliliklerini nasıl etkiledi? *Millî Eğitim Dergisi*, 51(235), 2713-2730. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.896996>